

O NOUĂ MĂRTURIE ARHEOLOGICĂ PALEOCREȘTINĂ DESCOPERITĂ LA CAPIDAVA

ZIZI COVACEF, PETRE COVACEF

Pe un mic fragment ceramic, de foarte bună calitate, descoperit întâmplător la Capidava¹, s-a putut identifica — într-o reprezentare schematică — un personaj călare pe cal, purtând în mână însemnul creștin al crucii.

Fragmentul ceramic, lucrat din pastă de culoare roșie-cărămizie, are forma unui triunghi isoscel, având cele două laturi egale de 4,7 cm, baza triunghiului de 6 cm și înălțimea de 4 cm. Acesta a făcut parte, probabil dintr-un platou, una din laturile egale ale fragmentului triunghiular păstrând urmele marginii finisate ale platoului din care s-a spart.

Forma regulată a spărturii ne face să presupunem că fragmentul a fost ales special pentru această reprezentare, corecțiile care i s-au adus au fost neîndemânatec realizate, vizibil mai cu seamă în colțul din stânga.

Imaginea incizată reprezintă un personaj masculin înarmat de luptă, călare pe cal, în deplasare spre stânga. Desenul, deși naiv, a fost executat de o persoană care avea experiența inciziei pe ceramică, deoarece a fost bine încadrat în spațiul oferit de micul fragment, respectându-se proporțiile, iar detaliile au fost corect redată.

Personajul, care privește înainte în sensul de deplasare, pare a fi un militar. Acesta ține în mână dreaptă frâul calului și un scut oval, fără umbo². Având în vedere și celelalte detalii cuprinse în schiță putem considera că militarul nu făcea parte din trupele regulate ale imperiului.

În mâna stângă, corect desenată la încheieturi, militarul ține o lance ridicată, cu intenția clar sugerată de a-i utiliza călcâiul metalic inferior

¹) Descoperirea s-a făcut în campania din anul 1993.

²) *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, 1982, p. 711, s.v. *Scutum*.

(*spiculum*) pentru înțepare. Împreună cu lancea, înmănuchiata, militarul ține o cruce, foarte bine incizată. Linia lancei este aparent dreaptă — datorită dificultății realizării unei incizii drepte —, lemnul acesteia terminându-se brusc, parcă înfipt într-o pradă — sugerat tot printr-o linie, îngroșată însă la locul lovirii și care continuă, dezaxat, până la pământ. Prada lovită, prin forma pe care o are, pare a fi un șarpe.

Capul și chipul militarului — schițate sumar la scara desenului —, poziția trupului — dreaptă —, direcția privirii, poziția de apărare a mâinii drepte, elanul mâinii stângi, conferă desenului agresiv, dar și victorios, în atmosfera generală a tabloului. Trupul subțire al personajului, sugerează tinerețea sa.

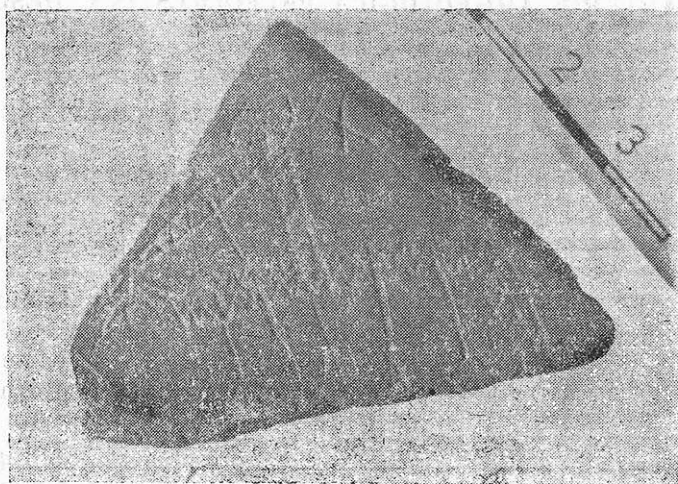

Fig. 1

Piciorul stâng, singurul desenat, este trasat liniar și se termină într-un mocasin, o gheată de formă patrulateră, bine proporționată la scara desenului.

Calul, deși pare schițat într-o poziție statică, are capul întins în sensul deplasării, sugerând mișcarea, fără ca aceasta să fie exagerat de dinamică. Capul animalului, proporționat, realizat din câteva linii sumare, are harnășament, cu căpăstru și zăbală, de care este prins frâul. Deși șaua nu este schițată se presupune că exista, deoarece frâul, ținut în mâna dreaptă împreună cu scutul, este legat la spinarea calului, în fața militarului, deci la șa. Șaua nu are scară, chiar dacă forma patrulateră a labei piciorului ar putea s-o sugereze. Cele patru picioare ale calului, plasate corect în anatomia animalului, terminate cu copite desenate triunghiular, sugerează mișcarea de deplasare, mai ales prin înclinarea picioarelor din față. Gâtul și corpul calului, deși cam lungi față de economia desenului, sunt corect plasate față de pământ. Coda calului este singurul detaliu care face rabat

la calitatea schiței, fiind prea groasă. Semnul convențional care sugerează că aceasta era din păr, se extinde atât asupra blănii animalului, cât și asupra militarului, ceea ce ne determină să conchidem că acesta era îmbrăcat în blănă și avea căciulă pe cap. Scutul, pe care apar aceleași semne convenționale, putea să fie acoperit cu piele.

Personajul, care apare ca un militar în poziție de atac, este îmbrăcat în blănuri, ținută adaptată condițiilor climatice din Dobrogea. Ansamblul imaginii sugerează că este un reprezentat al religiei creștine, deoarece are o cruce în mâna stângă, acolo unde o țin toți slujitorii bisericii, ocupați să lupte cu mâna dreaptă, ca în cazul nostru.

Sunt numeroase dovezile arheologice care atestă prezența creștinismului în Scythia Minor încă din secolele III—IV p.Ch.³, începând cu evangelizarea Dobrogei de către Sfântul Apostol Andrei⁴. Avem apoi în vedere o serie de obiecte mărunte, cum ar fi gema de cornalină descoperită la Constanța în secolul trecut⁵, sau opaițul, de asemeni tomitan, cu imaginea lui Isus Hristos înconjurat de busturile celor doisprezece Apostoli⁶, precum și mai vechile sau mai recente descoperiri din Tomis⁷ sau din județ⁸.

Crucea, simbol al religiei creștine, este cel mai des figurată pe monumentele Scythiei Minor⁹ și putem presupune că oficializarea utilizării ei s-a datorat și împăratului Constantin cel Mare care a proclamat-o simbol¹⁰ al noii religii adoptată de el și de mama sa, Elena.

Reprezentarea ecvestră nu este nouă pentru Dobrogea antică. Imaginile — numeroase — ale Cavalerului Trac¹¹ sau cele ale Cavalerilor Danubieni¹², sunt o dovadă că aceștia se aflau în viața și conștiința localnicilor de câteva secole.

Instaurarea dominației romane la Gurile Dunării, care a însemnat — între altele — suprapunerea peste o populație autohtonă cu o conștiință

³) I. Barnea, în *Dacia*, NS, 1, 1957, p. 265—288.

⁴) S. Niculae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în „De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină”, Galați, 1977, p. 24 și urm.

⁵) I. Barnea, *op. cit.*, p. 279 și n. 60.

⁶) Idem, *op. cit.*, p. 272.

⁷) V. Lungu, C. Chera-Mărgineanu, în *Pontica*, 15, Constanța, 1982, p. 175—200; idem, în *Pontica*, 16, Constanța, 1983, p. 217—230; idem, în *Pontica*, 17, Constanța, 1984, p. 109—130.

⁸) Bibliografia referitoare la aceste descoperiri este deosebit de bogată, ne limităm în a cita: I. Barnea, *op. cit.*; idem, în *DD*, 2, p. 456—461.

⁹) I. Barnea, în *Dacia*, NS, 1, 1957, p. 270—274.

¹⁰) Eusebiu din Cezareea, *De vita Constantini*, I, 28 (în anul 312, când împăratul Constantin cel Mare a pornit, din Bizanț, să lupte împotriva Romei decăzute, a apărut pe cer o cruce purtând inscripția: *In hoc signo vinces*. Constantin a înscris aceste cuvinte pe drapelul său, pe scuturi și a învins).

¹¹) C. Kazarow, *Die antike Denkmäler des thrakischen Reitergotes in Bulgarien*, Budapest, 1938; N. Hampartumian, *Corpus Cultus Equitis Thraci: Moesia Inferior and Dacia*, Leiden, 1979; Z. Covacef, *Revista Muzeelor*, 8, 1988.

¹²) Dumitru Tudor, *Corpus Monumentorum Religiones Equitum Danuviorum*, I—II, Leiden, 1969, 1976.

religioasă aproape monoteistă¹³, a unei armate cu un bogat pantheon¹⁴, ce provenea însă din alte regiuni ale imperiului¹⁵, decât de la Roma. Majoritatea militarilor care formau legiunile romane din Dobrogea, ca persoane individuale ce intrau în contact cu populația locală, proveneau, în general, din Asia Mică, din Siria și din Orientul Apropiat; ei își păstrau religia în care se născuseră, chiar și atunci când își întemeiau familii.

A fost suficient ca în confuzia religioasă apărută după instaurarea stăpânirii romane în Dobrogea, să apară o nouă religie, cu o dogmă socială ușor de înțeles, pentru ca populația, avidă de nevoi metafizice, idealiste, s-o îmbrățișeze repede.

Noua religie, nonfigurativă pentru perioada de început, dar cu un puternic cult al vieții de după moarte, propovăduită la început de prelați trimiși din capitala Imperiului și apoi de prelați din partea locului, a preluat legende și faptele Sfinților noii religii pe care le-a suprapus imaginilor iconografice locale.

Decapitarea Sfântului Gheorghe, în anul 304 în ziua de 23 aprilie, la Cappadocia, a avut un mare răsunet în tot Imperiul. Un soldat roman, martirizat primăvara din cauza apartenenței sale la creștinism, i-a conferit acestuia, în conștiința locuitorilor Dobrogei, virtuțile de apărător înarmat al fertilității pământului și al fecundității vitelor¹⁶. Salvator al popoarelor creștine de prezența pustiitoare a *dragonului*¹⁷, Sf. Gheorghe a devenit cel mai popular dintre sfinți.

Imaginea iconografică care i s-a atribuit Sfântului Gheorghe în Dobrogea a fost aceea a Cavalerului Trac¹⁸.

De regulă, în majoritatea reprezentărilor Cavalerului Trac din Dobrogea¹⁹ sau din Bulgaria²⁰, direcția de deplasare este spre dreapta, dar există și reprezentări care îl arată deplasându-se spre stânga imaginii²¹.

¹³) V. Pârvan, *Getica*, București, 1982, p. 155—156. Sursele literare privitoare la viața spirituală a geto-dacilor se rezumă la un pasaj din *Istoriile* lui Herodot (IV, 94—96), care se referă la Zalmoxis, și la informațiile lui Strabon (VII, 3, 5). Cercetările arheologice pe de altă parte, mai cu seamă cele din Munții Orăștie, trădează o viață religioasă complexă și evoluată (cf. D.M. Pippidi, în *Parerga*, București — Paris, 1984, p. 259), descoperirile precizând politeismul geto-dacilor care numărau în pantheonul lor, ca divinități principale, pe *Zalmoxis* — zeu chthonian, *Gebeleizis* — zeu celest, *Bendis* — divinitate feminină corespunzătoare Artemisei din pantheonul grec, precum și o *divinitate războinică* — corespunzând zeului Ares; divinitățile masculine sunt sintetizate mai târziu în reprezentările plastice ale *Cavalerului Trac* și, probabil, ale *Cavalerilor Danubieni*.

¹⁴) V. Pârvan, *Dacia*, ed. 4—a, p. 132, p. 141 și n. 296—297.

¹⁵) A. Aricescu, *Armata în Dobrogea română*, București, 1977, p. 24—106.

¹⁶) ECR, s.v. *Cavalerul Trac*

¹⁷) V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, p. 534.

¹⁸) Dacă până în sec. IV p. Ch. Cavalerul Trac este reprezentat, ca imagine și îmbrăcăminte, după chipurile divinităților grecești, și mai apoi romane, (cf. Z. Covacef, în *Revista Muzeelor*, 8, 1988); după această perioadă, imaginile sunt adaptate portului populației autohtone: barbă și îmbrăcăminte din blănuri (cf. și *DID*, 2, fig. 58).

¹⁹) N. Hamparțumian, *op. cit.*

²⁰) C. Kazarow, *op. cit.*

²¹) Opt monumente sculpturale din Dobrogea română, cf. Z. Covacef, în *Pontica*, 11, Constanța, 1978.

Revenind la fragmentul ceramic incizat descris mai sus, considerăm că avem toate elementele legendei Sfântului Gheorghe, pentru a-l putea identifica în această imagine antropomorfă.

Desenatorul iconiței²² — căci nimic nu ne împiedică să afirmăm că este o iconiță —, a făcut-o poate la cererea unui învățăcel, dar, având în vedere dimensiunile fragmentului, mai mult ca sigur că aceasta a fost realizată pentru uz personal. Ceea ce a aflat despre Sf. Gheorghe îi era suficient pentru a-l reprezenta și a se pune sub protecția sa.

Deosebit de important ni se pare însă a consemna că ne aflăm în fața unei prime imagini a Sfântului Gheorghe, realizată în Dobrogea antică

UN NOUVEAU TÉMOIGNAGE ARCHÉOLOGIQUE PALÉOCHRÉTIEN DÉCOUVERT À CAPIDAVA

Résumé

La découverte d'un fragment céramique, de forme triangulaire, sur lequel on a imprimé l'image d'un cavalier en marche vers gauche, a permis une série de considérations. Celles-ci ont mené à la conclusion que nous sommes devant une première représentation de Saint Georges, réalisée dans la Dobroudja antique.

²²) Conciliul ecumenic de la Nikeia II (787 p. Chr.) a confirmat libertatea folosirii icoanelor în practicarea cultului creștin și i-a condamnat pe iconoclaști. Dar imagini ale lui Isus Hristos (gema de cornalină, *supra*, n. 5; opaițul tomitan, *supra*, n. 6) și alte simboluri creștine (cruci, pești, porumbel etc.) au fost realizate și anterior sec. VIII în reprezentările de cult (cf. I. Barnea în Dacia, NS, 1, 1957, p. 274 și bibliografie).